

Practici divinatorii în riturile de însănătoșire

Ana Graur

Practicile divinatorii constituie o etapă importantă în riturile de însănătoșire. Cunoașterea originii bolii și determinarea evoluției sale ulterioare sunt definitorii în alegerea tratamentului. În decursul timpului s-a produs o specializare a agenților magici, între care ghicitorii, – o categorie mai rară de profesioniști – se bucurau de o audiență deosebită. Despre ei se spune că știau să ghicească gândurile solicitanților. Circulă mai multe povestiri despre îndrăzneala unuia dintre drumeții porniți la vrăjitor (descântător) de a-și exprima îndoiala față de puterea acestuia. Ajunsă în fața taumaturgului, persoana care a dat dovadă de lipsă de respect este alungată afară, uneori fără a i se mai da explicații. „O fost aici la noi un om. Grăie lumea, că, dacă mergei la dânsu șâ grăiei ceva di dânsu, când întrai în casă, el știe. O mârș sora me șâ cu cumnatu, vra șâ facă casă nouă șâ șâ vadă un' șâ pui casa: mai încoaci, mai încolo. Sora, margând, o răs di dânsu. Da cumnatu dzâci: <Tu di ci râdz?> Șâ când o-ntrat în casă la dânsu, l-o pus pi cumnatu pi scaun ș-o dzâs: <Tu ești om curat, da dumneata întoarci-ti cu fața la ușă, ori ieș afară. Dumneata șâ nu râdz di mini>. El o știut tăt ci-o grăit di dânsu” (1990; Șirocaia Poleana – Adâncata – Cernăuți; inf. Aurica Sucevan. 62 ani, culeg. A. Graur).

Descântătoarele sunt, și ele, meștere în determinarea atât a originii bolii, cât și a finalității ei. Despre unele descântătoare se povestește că puteau vedea în apă chipul celeia care a trimis vrăjile: „Da baba ceea di la cari am învățat, apui șâ uita în strachina cei cu apă șâ o vide pi acei cari făce di ursâtă. Da o murit baba ceea șâ eu când am învățat eram mit'tică șâ n-am mai înțăles” (1989; Feștelița – Tighina; inf. Tudora Pâslari, 74 ani; culeg. A. Graur).

Una dintre metodele de depistare a celei care trimite vrăjile este de a o face să se autodivulge. În acest scop se pune în horn broasca despre care se crede că este trimisă de cea care face de ursită și care, în urma actului descris, vine și se roagă să nu mai fie chinuită (1988; Rădenii Vechi – Ungheni; inf. Maria I. Bulbaș, 66 ani, culeg. A. Graur).

Într-un mod similar sunt depistate și strigoaiele de mană. În acest caz se pune la fiert strecătoarea în care se înfig mai multe áce (1990; Cernoleuca – Edineț; inf. Profira V. Cucer, 65 ani; culeg. A. Graur). Descântătoarea care tratează de ursită intră în competiție cu cea care face de ursită. Unele semne indică în acest caz dacă bolnavul poate fi salvat. După înfățișarea pe care o iau frigările stinse în apă și după sunetele rezultate din stingerea fierului în apă se determină evoluția bolii. Evoluția bolii este determinată și după felul cum arată inima găinii sacrificate în acest scop (1991; Cornova – Ungheni; inf. Maria Trofim, 84 ani; culeg. A. Graur).

În incantația descântecelor de dragoste, fata, învățată de descântătoare, descântă la lună (sau la stele) cu brâul zicând: „Crai, crăișoru meu, / Arată-mi ursātu meu, / Cari-i di la Dumnezeu, / Ajută-mă sâ-l visăz eu” (1988; Rădenii

Vechi – Ungheni; inf. Anica Treteli [supranumele], circa 60 ani; culeg. A. Graur). Fata (sau descântătoarea) își pune brâul sub cap și visează peste noapte ursitul. Revelația poate fi provocată de ustensilele folosite la descântat. Pentru a-și visa peste noapte ursitul, fata își pune sub cap frigarea folosită la descântat [Al. Vasiliu, p. 26] alteori „un ban alb” (AF, 1985, ms. 357, f.39; Hrustovaia – Camenca; inf. Taisia V. Podoprigora, 59 ani; culeg. L. Curuci, E. Junghietu). Pentru a afla originea bolii, descântătoarea le dă bolnavilor cuțitul ce l-a folosit la descântat ca să-l pună sub pernă. Bolnavul visează peste noapte din ce s-a speriat (1989; Speia – Grigoriopol; inf. Agafia Jâvilică, 88 ani; culeg. A. Graur). Sunt preferate, în acest scop, ustensilele „de găsit” (considerate de origine divină) sau sfințite la biserică. Cuțitul sfințit trei ani la rând în ziua de Paște este o unealtă care ajută la depistarea strigoilor de mană. „3 ani sâ sfințăști un cuțat, da sâ nu îmbli cu dânsu; sa-l sfințăști la Paști, ș-apu la alt Paști... Ș-apu ti dus la târg șa guști cu dânsu unt. Șa cari-a și strigoaică apu când îi lua unt pi cuțātu șela, sâ fași sínzi” (1991; Coșnița Nouă – Dubăsari; inf. Ileana Todica, 85 ani; culeg. A. Graur).

Depistarea cauzelor bolii, și a finalității ei este un factor esențial în demararea tratamentului. Atestate cu secole în urmă sunt procedeele de turnare a plumbului sau de sleire a cerii [Gorovei, p. 63]. Se ghicește după forma pe care o ia ceara sau plumbul, cositorul topit și stins în apă.

M. Canianu în studiul *Din psihologia poporană. Descânțete, farmece și vrăji* descrie mai multe practici divinatorii folosite în diagnosticarea și în tratarea deochiului. Deochiul este diagnosticat după starea bolnavului (are „dureri de cap, cască într-una” [Canianu, p.117]), stare care i se transmite și descântătoarei. Un alt semn care indică faptul că bolnavul este deocheat sunt cărbunii stinși în apă, care sfârâie și cad la fundul vasului. În cazul în care cărbunii plutesc deasupra, se crede că pacientul nu este deocheat.

Bolnavul bea din apa descântată, se spală, iar ceea ce mai rămâne se varsă pe un câine. În cazul în care câinele se scutură, se crede că boala va avea leac [Canianu, p. 126]. Câinele ca animal oracular [Kernbach, p. 314] se manifestă și în alte situații: pâinea pe care s-a descântat este aruncată câinelui și, dacă o mănâncă, se crede că bolnavul se va vindeca.

O practică străveche de diagnosticare a evoluției bolii este ghicitul pe ou, descrisă și de M. Canianu. Oul „se sparge, turnându-se conținutul într-un pahar în care se pune și puțină apă neîncepută. Să se observe ca gălbenușul să nu se amestece cu albușul și cu apa. Mai pui și puțin calaican (sulfat de fier) și acest amestec, de cum înserează, îl pui pe streășina casei, ori afară în curte la stele (...) Dacă oul s-a încheat în pahar în timpul nopții, e semn că descântătorul are dar și că bolnavul se va vindeca” [Canianu, p. 228].

După felul în care se așeza albușul unui ou într-un pahar cu apă se ghicea atât originea, cât și finalitatea bolii sau chiar soarta solicitantului. O informație din nordul Basarabiei este relevantă în acest sens: „Caț în ou sâ vez din și ii boala, din și ii leacu; ari leac ori n-ari. (...) Cân' îl strîș în apă, sâ ridică un stâlpușor așăia șa cu merzicuț de-asupra: asala sâ numești Stâlpu vețai. Dacă Stâlpu vețai ari 3

rămureli și puncti, apu-i ghini, sănătos. Da dacă s-o născut Stâlpul veții cu-n punct numa și niș nu sâ ridică-n sus, niș nică, da sâ-nșâră, apu-nsamnă câ-i boală fără leac” (1990; Sauca – Edineț; inf. Olga Ciornea, 70 ani; culeg. A. Graur).

Oul are semnificații multiple în cultura mai multor popoare. Prezența lui în riturile de însănătoșire relevă valoarea acestuia ca simbol al vieții. Încadrarea „Stâlpului vieții” în interiorul lui amplifică această semnificație, aducând și unele precizări în acest sens.

Practicile divinatorii sunt aproape nelipsite în tratarea copiilor „căzuți în boale”, „în socote”. Boala, numită și slăbăciune, era considerată una dintre cele mai periculoase, și, în tratarea ei se înfăptuiau mai multe practici magice. O practică frecventă este rostogolirea copilului peste un mormânt. „Două fete sâ duc la țințirim cu un sac: <Na-ț un sac dișărt / Șă dă-ni unu plin. / Dacă nu nîi lă-i împle, / Vin’ șă țâ-l ie>. La si mort, de-amu îl știi cum îl cheamă. Șă îl dai de-a dura pi mormânt, pi sac tot îl întors, ca cân’ scuturi țolu. Șă ori sâ-ndreaptă, ori moari” (1990; Lozova – Chișinău; inf. Elisaveta D. Dosca, 71 ani; culeg. A. Graur). Aceeași semnificație are și scăldătoarea cu țărână de pe mormânt sau scăldătoarea cu hârlețele folosite pentru a săpa un mormânt. „Îl speli cu zamă di hârleț (cu cari s-a săpat un mormânt). Speli oleacă hârlețul șă îi dai pi față, pi mâni” (1989; Bursuc – Soroca; inf. Ana Pascari, 64 ani; culeg. A. Graur). „Di boali faș sâmbătă dimineata. Speli hârlețele, lopețele cu care s-a săpat un mormânt, le clătești și scalzi copilul” (1989; Copanca – Tighina; inf. Agafia Buhaniștiuc, 74 ani; culeg. A. Graur). Practica a degenerat și, nemaifiind înțeleasă, a dat naștere unei snoave în care o bătrână, auzind că numai „zama de hârlețe” poate să-i ajute, se apucă să pregătească remediu cu ajutorul nepotului care a auzit aceste vorbe în sat și, pentru a mări efectul, adaugă: „mai pune și lopata” (1988; Podoima – Camenca; inf. Maria S. Vadaniuc, 67 ani; culeg. A. Graur).

Scăldătoarea se turna într-una din cele trei (sau două) gropi menite pentru sănătate, moarte și boală. „Îi făcut 2 grochi afară șă una-i menit di viață, șă una di moarti. În cari o turnat, sâ știi câ acolo a sâ sâ ducă. Tu ai menit acelea 2 grochi șă trimet un copchil sâ toarni apa” (1990; Sauca – Edineț; inf. Sofia V. Cușnir, 69 ani; culeg. A. Graur).

Copiii bolnavi se scăldau în „baligă di cal” (1989; Speia – Grigoriopol; inf. Maria T. Pascaru, 61 ani; culeg. A. Graur) sau în hamei „și, dacă îi sâ trăiască apu sâ faci roșu, da dacă sâ moară, apu sâ faci alb” (1989; Copciac – Tighina; inf. Domnica Jitari, circa 50 ani; culeg. A. Graur). De asemenea scăldătoarea (sau spălarea picioarelor) cu furnicari sau cu alunari (9 crengi de alun) ajută la determinarea finalității bolii. „Dacă omu-i bolnav, bolnav șă te-i saturat di dânsu – tot așa. Ei nouă crenguță mărișoari șă li puni în șeava șă li șerbi. Șă ti uită. A și apa albă – moari, dacă a și roșie – lecuiește-l câ el n-are sâ moară, are sâ se îndrepte (...).” (AF, 1988, ms. 391-a, f. 227-229; Șabanovca – Seversc – Crasnodar; inf. Ana N. Orba, 77 ani; culeg. G. Botezatu, A. Hâncu).

Aceleași semne apar și după scăldarea copilului cu Iovă. „Esti Iovă galbănă. Aduș ș-al speli pi copchil [bolnav de socote]: dintâi – la icoană, ș-apu – la ușă, ș-

apu-l speli la horn. Ş-apu dac-a fi sâ trăiască copchilu – sâ ridică; dacâ a sâ moarâ, apu la 9 dzâli moari” (1993; Sudarca – Edineţ; inf. Maria R. Turceac, 75 ani; culeg. A. Graur).

În acelaşi scop se pune sub perna bolnavului lemnul Domnului: „Lemnu Domnului îl pui sub capul (bolnavului) şâ în 6 luni di zâli sâ înălăgi: ori sâ ridică, ori moari” (1989; Climăuţi – Edineţ; inf. Olea Rusu, 68 ani; culeg. A. Graur).

O altă semnificaţie are scăldarea copilului împreună cu un ţânc. Se crede că, dacă în urma acestei proceduri moare ţâncul (căruia, se presupune că i s-a transmis boala), copilul va trăi.

Spargerea vaselor în scopul de a distruge răul este o practică cunoscută în tradiţiile mai multor popoare. Pentru a trata epilepsia (boala neagră) se sparg trei (sau nouă) oale noi şi se spune: „nu stric oala, da stric boala”. Dacă oala se sparge uşor, în mai multe bucăţi, se crede că bolnavul se va vindeca; dacă se sparge numai în două-trei bucăţi, se crede că boala este lungă şi dacă oala rămâne întreagă, se crede că pacientul va muri (1991; Zâmbreni – Chişinău; inf. Dunea Racoviţă, circa 60 ani; culeg. A. Graur).

Uneori, taumaturgul este sigur că a găsit leacul, urmărind comportamentul bolnavului care se împotrivesc tratamentului. Leacul îi este administrat pe ascuns, pentru a păcăli demonul bolii. „O discântat di spăriet în inima ceea [de lup] şâ i-o dat-o. Da cum nu vra el s-o ei, când dă sâ i-o dei, ferească Dumnedzău, ca când i-o spus şineva” (1991; Cornova – Ungheni; inf. Maria Trofim, 84 ani; culeg. A. Graur). Alteori bolnavul este pus să treacă printr-un cerc dintr-o vargă de măcieş. Dacă pacientul se împotrivesc procedurii, se crede că boala este incurabilă şi se renunţă la aplicarea vreunui tratament.

Scrisorelele de noroc sau semnele puse în plăcinta cu sorţi [Bălţeanu, p.122] sau în colţunaşii (chiroştele) din preajma Sfântului Vasile (la Anul Nou) [Bilţiu, 330] au o semnificaţie mai largă indicând şi soarta copilului „chicat în boale” (dacă chiroşca umplută cu ţărână se duce la fund în timpul fierberii, se crede că micuţul va muri; dacă se ridică deasupra – va trăi) (1989; Bursuc – Soroca; inf. Ana Pascari, 64 ani; culeg. A. Graur).

O „practică divinatorie obişnuită în lumea preoţilor” este deschiderea *Evangheliei* [Bălţeanu, p. 38-39]. Când cartea se deschide la o pagină în care sunt litere scrise cu roşu se crede că bolnavul se va întrema. Similar este interpretată şi „deschiderea” cărţilor de joc. Formula care însoţeşte „ghicitul în cărţi” invocă acest fapt: „Sâ chişi cărţâli tăti di roşu, sâ chişi cu bucurii. Di-a fi şâ n-a ave bucurii, sâ chişi cărţâli în cărţ di verdi şâ cu scârbâ” (1991; Cornova – Ungheni; inf. Alexandra Pruteanu, circa 50 ani; culeg. A. Graur).

Prin punerea unor vase cu apă [Niculiţă-Voronca, p. 959] sau a unor grămăjoare de grâu sau de secară peste noapte se determină alegerea locului de construcţie. Sporul în dragoste, în sănătate, de asemenea sunt determinate după paharul cu apă pus pe fereastră. Dacă peste noapte apa din pahar scade, se crede că e din cauza făcăturilor şi solicitantul este determinat să-şi forţeze soarta prin apelarea la serviciile vrăjitorilor.

În ritualul descântecelelor constatăm utilizarea mai multor tehnici divinatorii precum: hieroscopia (ghicirea după aspectul și măruntaiele animalelor de sacrificiu); oniromanția (interpretarea viselor); catoptromanția (ghicirea în oglinzi); astromanția (ghicitul în stele); cartomanția (ghicitul în cărți); aritmomanția (ghicitul cu ajutorul numerelor, precum ghicitul în bobii); necromanția (arta invocării morților pentru divinație), observarea unor fenomene (scăderea apei din pahar).

În cultura populară românească o serie întreagă de păsări și animale au caracter oracular: liliacul, cucul, cocoșul, găina, câinele, oaia, berbecul, boii, vaca, broasca. Și unele plante posedă proprietăți oraculare: mătrăguna, alunul, busuiocul, cânepa, feriga, usturoiul. Obiectele folosite la descântat (cuțitul, foarfecele, oala, lingurile) pot invoca anumite forțe determinate să acționeze asupra ursitului sau, puse sub cap, produc vise revelatorii.

Practicile divinatorii legate de aflarea ursitei (în special, în ajunul Sfântului Andrei și a Sfântului Vasile) sunt reflectate în mai multe studii sau culegeri de materiale. În comunicarea de față am relevat existența unui sistem complex de practici divinatorii prezente și în practicile de însănătoșire.

Note

1. Bălțeanu Valeriu, *Dicționar de divinație populară românească*, București, Editura Paideia, 2001.
2. Bîlțiu Pamfil și Bîlțiu Maria, *Fascinația magiei. Vrăji, farmece, desfaceri din Județul Maramureș*, Baia Mare, Editura Enesis, 2001.
3. Canianu M., *Din psihologia poporană. Descânțece, farmece și vrăji*, „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, VII, București, 1894.
4. Gorovei Artur, *Descânțecel românilor*, București, Editura Academiei Române, 1931.
5. Kernbach Victor, *Dicționar de mitologie generală*, București, Editura Albatros, 1995.
6. Niculiță-Voronca Elena, *Datinele și credințele poporului român* adunate și așezate în ordine mitologică, vol. I, Cernăuți, 1903, p. 959.
7. Vasiliu Al., *Descânțece din Moldova*, București, 1934, p. 26.

Abrevieri: AF – Arhiva de folclor (Academia de Științe a R. Moldova); ms. – manuscris; f. – fila; inf. – informator; culeg. – culegător.

Les pratiques divinatoires dans les rites de guérison

Dans l'article on a analysé toute une série de pratiques divinatoires liées avec les rites de guérison ainsi que d'autres prédictions oraculaires exercées par des professionnels du domaine. La démarche s'appuie généralement sur les recherches sur place, réalisées chez les roumains situés à l'est de Prut dans les dernières décennies du XX-e siècle.

Les matériaux présentés reflètent le manque d'une description éloquente de la tradition de l'incantation chez les roumains, là où la divination constitue une étape importante. Il est important à connaître l'origine de la maladie, même son évolution ultérieure pour le choix de son traitement. On constate l'utilisation de plusieurs techniques divinatoires assez fréquentes dans le déploiement des incantations, et qui font partie du système de signes, de symboles, de concepts fréquents dans la culture populaire.